

Дикі карти – у грі

Ірина ВИШНЕВСЬКА,
аспірант Інституту світової
економіки і міжнародних
відносин НАН України

Частина 2

Метафорично сучасний механізм досягнення військової переваги функціонує подібно живій вибухівці, де динаміт – це емоції натовпу, в якості сірників може бути застосована ідеологія, аналогом бікфордого шнура, що гарантує безпеку для палія, виступає стратегія трансформації традиційних збройних воєн між державами – у цивільні війни всередині «ненадійних» держав.

За зрежисованої політики навіть позитивне можна перевести в розряд недоліків, а розбрату не запобігти навіть у разі сповідування єдиних канонів. Наприклад, після краху СРСР, Комуністична партія Китаю взяла на озброєння ідеологію «Великого Китаю», отож у нових шкільних підручниках з'явилися «патріоти Великого Китаю», які раніше були антигероями, зокрема імпе-

ратори та воєначальники колишніх династій; партійні ж чиновники почали брати участь у церемоніях поклоніння «китайському першопредку імператору Хуанді» або «великому першоучителю Конфуцію» тощо. Однак наразі доктрину «Великого Китаю» перехопили радикальні націоналісти, які виступали проти КПК. Їхні гасла та заклики – парадоксально суперечливі: проти глобалізаційних процесів (хоча саме глобалізація сприяла розквіту КНР), за «Великий Китай», за демократизацію, за війну з Японією. Якщо в теорії ще якось можна поєднати антиглобалізаційний процес із демократизацією, то на практиці – це нонсенс. Теорія демократичного миру, яку ідейно сформулював у 1983 р. М. Дойл, – обіцяє подолання війни. Але це розходиться з ідеологією китайських націоналістів, які, пропагуючи демократію, вимагають розпочати війну з Японією. Тому ж бо й закидають солдатів камінням із викриками «Ганьба нашій армії!» (причиною стала недавня кушівля японським урядом трьох із п'яти спірних островів у приватних власників). Парадоксальність сенсу лозунгів не перешкоджає націоналістам збирати все більше і більше прихильників. Під впливом емоційного сплеску будь-які наміри індивідів девальвуються, підпорядковуючись єдиному ритму натовпу. Створена натовпом аура дає унікальну змогу кожному учасникові

зібрання вирости у власних очах, відчутти себе щирим патріотом, готового безкорисно віддати себе на благо суспільства. Будь-яке гасло лідера за цієї ситуації буде схвально підтримане емоційно-збудженим натовпом. Довіра людей до лідера – беззастережна, оскільки в гурті кожен перестає мислити самостійно, бо ж імпліцитно довіряється розуму більшості. І так чинить кожен індивід. Хоча в такому разі «розум натовпу» – це лише заготовка ідей невеликої групи людей, що подібно маятнику створює резонанс з метою отримати чи утримати владу для себе.

Наразі ідеологією «Великого Китаю» стали крутити як циган сонцем і радикальні націоналісти, і члени компартії, перегинаючи палицю задля власних цілей. На перший погляд здається, що причин для хвилювань немає, адже нічого не змінилося: доктрина «Великого Китаю», яка на практиці виявилася ефективною, продовжує

існувати. З нею ніхто не бореться, навпаки – вона стає дедалі могутнішою силою. Однак це починає становити небезпеку КСД. І тут для превентивності не використаєш тривіальний «метод зовнішньої заміни» зі збереженням внутрішнього стрижня – подібно зніманню плазунами старої шкіри, коли вона стає замалою. Проблема криється аналогічно небезпеці підводних рифів – на ендегенному рівні. Доктрина «Великого Китаю», що на початкових стадіях спиралася на умовиводи, може трансформуватися в ірраціональну емоційну. Якщо раніше Китай використовував силу глобалізації для економічного зростання країни, спираючись на доводи логіки, то наразі в державі назріває потужна некерована сила емоцій антиглобалістів. Радикальні націоналісти КНР також закликають до війни з Японією. Такий крок надовго відкинув би назад Піднебесну. Хоча навіть без війни, одні

лише протести вже негативно позначаються на економіці КНР, оскільки місцем проведення найрадикальніших антияпонських акцій стала провінція Гуандун, де зосереджено основний кластер експортного виробництва. Патріотизм невдоволеного натовпу є потужною зброєю проти зовнішнього ворога, що може забезпечити перемогу навіть за відсутності технічних чи людських ресурсів. Однак «патріотичні» війни всередині власної країни врешті-решт призводять до занепаду самої держави. Незважаючи на те, що виступи китайців часто спрямовані на «зовнішнього ворога» (наприклад, коли у 2001 р. над островом Хайнань пілот китайського винищувача загинув у ході зіткнення з літаком-розвідником США, чи проти французької продуктової мережі Carrefour, після закликів Н. Саркозі у 2008 р. бойкотувати літні Олімпійські ігри в Пекіні), проте винних шукають у власній країні, де відбувається виверження негативних емоцій патріотично налаштованого натовпу. Доктрину ж «Великого Китаю», що ґрунтується на націоналізмі, можна порівняти з отрутою змії: виявиться смертельною або сприятиме швидкому одужанню. Усе залежить від дози, передозування – шкідливе.

Таким чином, виникає можливість перевести міжнародну політику в багатоплощинну гру для реалізації цілі – режисерування потрібного май-

бутнього, тривалий час не засвічуючи карти. Представники сучасного реалістичного напрямку, зокрема К. Волтц і Р. Гілпін, переконані, що глобалізаційні процеси покликані формувати глобальну міжнародну систему з наявними управлінськими закономірностями, що приховані за хаотичними подіями та неузгодженою поведінкою гравців. Події диких карт стають тією невидимою частиною айсберга, про яку дізнаються лише в момент невідворотності катастрофи.

Режисерування майбутнього, у тому числі події диких карт, пов'язані з далекоглядними планами, ефективність реалізації яких підвищується за дій «з кінця»: від далекоперспективних планів до середніх, короткотермінових і, зрештою, – до дійсності, яку вже неможливо змінити. Реалізація сценарію «з кінця» (див. рис. 5а), із залученням інформаційних шумів, дає можливість тримати суспільство у невіданні до останнього моменту. Люди, не здогадуючись про їхній програш у разі реалізації сценарію, – не протидіють. А отже, імовірність розгортання подій за написаним сценарієм стає дуже високою.

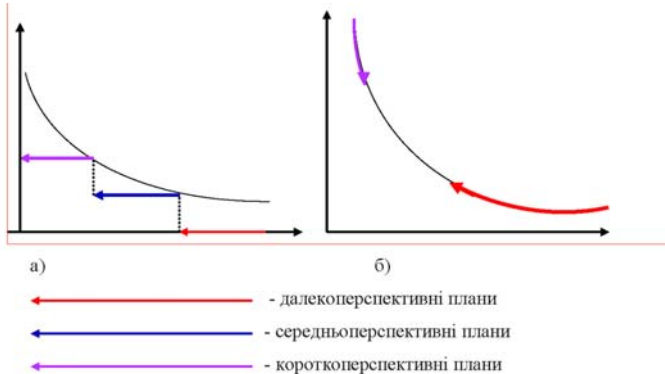

Рисунок 5

Метод реалізації сценарію «з кінця» дає можливість прокласти заздалегідь лижню для успішного просування цілей ляльководів. Однак суспільство не підготовлене за теперішнього часу до необхідних змін згідно зі сценарієм може піти альтернативним шляхом. Осць чому для режисерування майбутнього використовується тактика, аналогічна прокладанню пунктирної лінії: одночасно проводяться дії і з майбутнього, і з сьогодення (див. рис. 5б). У цьому слабкість сучасних режисерів майбутнього: пунктир дає можливість про-стежити головну лінію. Щоб цього не трапилося, її намагаються замаскувати в хаосі інформаційного шуму, у тому числі й серед вигаданих загроз, які, до речі, можуть істотно вплинути на хід історії.

Так, Дж. Найпише, що сьогодні, швидше за все, увага, а не інформація, стає дефіцитним ресурсом, і той, хто зможе відрізнити цінні сигнали від шумів, стане найсильнішим.

У сучасному театрі міжнародних відносин не можна

заперечити наявність багатьох опонуючих сценаристів майбутнього, де кожен намагається приховати свої карти до останнього моменту, тим більше – козирні. З цією метою режисер застосовує метод пунктиру, обережно реалізуючи короткострокові плани (щоб не насторожити суспільство здогадками) і не боячись діяти в рамках довготермінових планів, масштабність яких не відкриває точку кінцевого результату. Це як шукання голки в копиці сіна. Як режисери часто застосовують у різних фільмах одну й ту ж декорацію, так і в режисеруванні майбутнього можливе використання ідентичного довготривалого плану різними сценаристами, серед яких існують і такі, які не здогадуються про консолідацію з майбутнім конкурентом, а, можливо, й ворогом.

Глобалізація стає своєрідною прокладеною лижнею, по якій планують просуватися вперед учасники «забігу». І хоча наразі навіть серед науковців є ті, хто відкидає саму наявність глобалізації, цей процес іде до нас із далекоперспективних планів. Використовуючи глобалізаційні процеси, Китай став набирати потугу. Сполучені Штати також зміцнили свої позиції завдяки ТНК,

ТНБ тощо. Оскільки глобалізація дає шанс багатьом акторам, то конкуруючі сили приходять до консенсусу на самих початках. Звичайно, США стурбовані тим, що Китай дихає їм у потилицю. Однак існує ймовірність того, що американцям слід очікувати головну небезпеку не від держав, як це було споконвіку, – а від неспіввідносної з державою структури. Факт відсутності подібного в історії людства дає змогу новій потузі залишатися непоміченою аж до того часу, коли наступить подія диких карт, за якою вплив гегемона буде зміщений на управління світом новою недержавною структурою.

Зі Сполученими Штатами може зіграти злий жарт принцип У. Ешбі, згідно з яким процес змушують протікати двома стадіями, кожна з яких отримує необхідну порцію енергії та при цьому одна, менша, слугує для переключення, зміни напрямку потоку більшої. Однак на практиці можлива несподівана перетасовка ролей, коли роль більшої сили перехопить менша, а США відіграють лише допоміжну роль.

Зобразимо схематично, яким чином може з'явитися нова сила. Нехай точка *O* – нинішній гегемон (див. рис. 6), котрого виносять на найвищий рівень ієрархічної системи країн його державотворчі структури, у тому числі «допоміжні» (покликані сприяти могутності США), наприклад, ТНК, які на «піраміді державотворення» позначені точками *M*₁ та *M*₂.

І хоча деякі американці вважають Піднебесну найбільшою небезпекою, бо ж

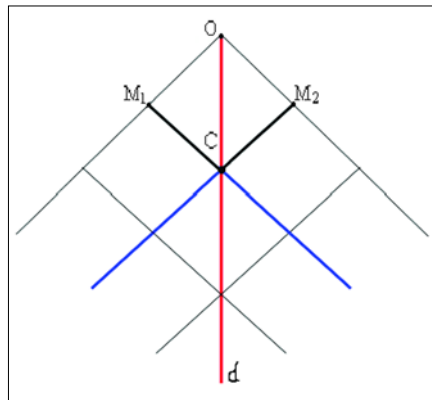

Рисунок 6

після США другу позицію займає КНР (точка *C*), однак транснаціональна політика Сполучених Штатів на певному етапі може вийти з поля впливу самої держави та розпочати дії всупереч національним інтересам. «Національність» недержавних акторів міжнародних відносин не гарантує, що вони не почнуть забивати голи у ворота батьківщини.

На перший погляд здається малоімовірним, щоб ТНК переграла державу. Однак якщо скоротити процес гри до мінімуму, а залишити тільки вигреш із гри «виграшів», тоді можлива кардинальна зміна міжнародної системи з новим центром управління. Наразі еквівалентом виграшу служать гроші. А оскільки американський долар є міжнародною резервною валютою, понад 60% обсягу валютних резервів світу закладено в доларових активах, то вигреш – у руках США. Проте американському доларові доведеться конкурувати з різними валютами. Якщо якась із них переграє американську, тоді гіпотетично Сполучені Штати втратять і силу. Якщо ж якась потужна недержавна структура, досягнувши можливостей наддержави, зможе іще виграти у гри

виграшів, тоді лінія зміщення «держави – державою» (лінія *d* на рис. 6) девальвується, а події диких карт презентують кардинальну нову дійсність. Міжнародна політика ще функціонує за канонами діда-прадіда, коли тільки країни становили небезпеку

для найсильнішої, а вигреш оцінювався військовою перемогою. Оскільки за вигреш зумовлював цілий комплекс факторів (чисельність армії, кількість і новітність бойової техніки, бойовий дух солдатів, командирів), то це давало змогу виграшу стати заручником багатьох складових, передаючи його як перехідний прапор. Завжди якась армія ставала з часом потужнішою та змінювала наявного лідера. Оскільки еквівалент виграшу – перемога у війні – залежала від численних факторів, то встановити гегемонію назавжди було неможливо. Якщо ж вигреш не залежатиме від набору факторів, а буде спрощений до найменшої складової, яка не розкладається і є життєво необхідною для кожної людини, і якщо встановити за цим еквівалентом виграшу контроль по всьому світові законним шляхом, то таким чином гіпотетично можна захопити світову владу незалежно від того, чи вона буде в руках держави, чи недержавної структури. Наприклад, наразі існує ТНК «Монсанто», якій вдається у глобальному вимірі поступово трансформувати вигреш у напрямі життєво необхідної для людства константи, підірвавши основи виграшу нинішнього

гегемона вже в близькій чи середній перспективі. Оскільки ТНК не розташована по лінії зміщення «держави – державою» (лінія *d*), то США не фіксують слабкі сигнали, що можуть привести до подій диких карт.

Згідно зі стратегією ТНК, їхній вигреш не є продовженням розкрученої спіралі виграшів. Обраний транснаціональною корпорацією еквівалент виграшу розпочинає хід з основи – життєво необхідних складових – трансформувавши звичну для нас спіраль виграшів у зворотному напрямі. Без чого людина не може жити? Без повітря, їжі. Звичайно, важко уявити контроль над дозуванням видачі повітря, а ось контроль над продуктами харчування – можливий. Отож, структура, якій вдасться це зробити, – буде управляти світом. І в цьому разі не потрібна домовленість держав щодо переведення людства до нового еквіваленту виграшу, як це відбувається, коли пропонується перехід від ВВП до «індексу щастя». Оскільки без їжі настає смерть, то за хитрої політики ТНК, продукти харчування стають виграшем самі по собі. Установивши контроль над ними – установлюється контроль над людством. Наразі фіксуються слабкі сигнали щодо такої можливості. «Монсанто», спираючись на законодавство, виробила стратегію, згідно з якою можливе встановлення тотального контролю за кожною насінниною чи твариною на планеті Земля, що дає корпорації змогу встановити управління і над світом. ТНК націлена на перетворення в поляр-

ній системі координат (див. рис. 7), коли традиційний хід еволюційного розвитку людства з використанням звичайних культур (зображено суцільною гіперболічною спіраллю) трансформується в споживання культур «інтелектуальної власності» (g) унаслідок повного знищення звичайних культур. При зростанні g змінюється траєкторія руху (проти часової стрілки), що зображено контурною гіперболічною спіраллю. Іноді суцільна та контурна спіралі пересікаються, однак коли звичайні культури досягнуть точки неповернення, еволюційний хід людського розвитку вже не зможе повернутися в старе русло.

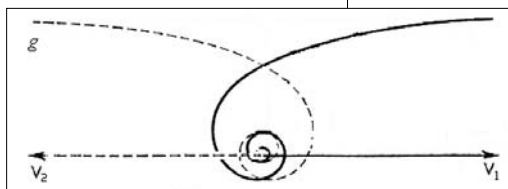

Рисунок 7

«У порівнянні з продовольчою кризою, іпотечна криза може здатися м'якою», – наголошує Дж. Рокфеллер у статті «Зникнення їжі: наступні глобальні «дикі карти»?».

Наразі ТНК різними обхідними шляхами знищують звичайні культури, насаджуючи світові трансгенну інтелектуальну власність, яка коштує дорого та чинить згубний вплив на людський організм. Так, Д. Глікман, колишній голова Департаменту США з сільського господарства за Б. Клінтона з 1995 по 2000 рр., визнає, що він був безсилий протидіяти цьому процесові [1]. Отож існує висока ймовірність, що невдовзі за зрежисованим сценарієм жоден фермер, жоден аграрій-любитель

не зможе посіяти чи посадити вирощене ним же, оскільки це буде інтелектуальною власністю ТНК. Наразі американські фермери банкрутують, оскільки в США майже не залишилося звичайного посівного матеріалу, а наявний трансгенний є інтелектуальною власністю, і його потрібно щороку купувати в ТНК за високими цінами. І це ще не все. До посівного матеріалу потрібно придбати у компанії гербіциди, без яких не буде врожаю. Ще гірша ситуація в Індії, де після того, як традиційне насіння бавовни повністю вивелося, ціни на інтелектуальну власність піднялися вчетверо. Частими є випадки суїциду серед індійських фермерів,

які не можуть придбати посівний матеріал і, відповідно, прогудувати сім'ю. З аналогічними проблемами зіткнулися жителі Латинської Америки. У Канаді та Мексиці закони щодо заборони на трансгенні культури також не є ефективними через зону вільної торгівлі зі США. У багатьох країнах продають посівний матеріал за заниженими цінами, не говорячи, що це – ГМО. Незважаючи на велике бажання не допустити проникнення в країну генетично модифікованих культур, не можна прослідкувати за закупками, оскільки серед чистого насіння з'являється одне трансгенне, яке згодом опилить поле. А фермер навіть не здогадується, що його урожай став інтелектуальною власністю ТНК. У невіданні та спокої житиме аграрій до тих пір, поки на ринку остаточно

зникнуть звичайні культури. Лише тоді інтелектуальна власність пред'явить свої права.

Якщо людство дозволить розкрутитися запущеному механізмові, то еквівалентом виграшу стануть продукти харчування, а гроші самі по собі втрачуть вагу. Хто від цього постраждає більше: США чи КНР? Незважаючи на те, що китайці роблять ставку на фінанси, вони підготували запасний варіант – світове промислове виробництво. Що ж мають у запасі США? Долар? Але якщо еквівалентом виграшу стануть продукти харчування, то Сполучені Штати автоматично перетворяться на другорядну країну, попри те, що саме з лона США виходить новий претендент на світове лідерство.

Згідно зі зрежисованим сценарієм, світом може правити ТНК, що матиме всі патенти на вирощування продуктів харчування. За таких обставин може вистояти КНР, що намагається захопити промисловий сектор виробництва, за обсягом якого Китай посів 1 місце у світі у 2011 році. Отож, можливе існування двох неспівмірних

глобальних сил управління: ТНК та держави, які можуть досягти консенсусу в розподілі ролей. Власне, КНР для надійності кладе яйця в різні кошики. Якщо світ буде розвиватися в усталених рамках – китайці роблять ставку на фінанси, якщо ж спрацює альтернативний сценарій, режисером якого є ТНК, то Піднебесна також готова до змін: ТНК – світова житниця, КНР – світова фабрика.

Читачеві не подобаються сценарії диких карт? Однак за М. Барбером, дикі карти – як придворні блазні процесу передбачення, які «не турбуються, хто буде ображатися на принесені ними повідомлення». Бо ж наша ціль – «думати глибоко і творчо про майбутнє, інакше ризикуємо бути здивованими та не підготовленими» [2, Р. 5].

Список використаних джерел

1. *Mir согласно Monsanto / World According to Monsanto (2008) // <http://dokpro.net/secret/533-mir-soglasno-monsanto.html>*

2. *Bishop P., Hines A., Collins T. The current state of scenario development: an overview of techniques // Foresight: Emerald Group Publishing Limited, 2007. – VOL. 9. ? № 1. – P. 5-25.*

